

رشد و توسعه اقتصادی با تاکید بر اقتصاد مقاومتی

دکتر یوسف محنت فر^{۸۰} (نویسنده مسئول)، سیده ندا رحیمی*^{۸۱}

چکیده

در اقتصاد ایران فراهم کردن زمینه‌های رشد ۸ درصدی اقتصادی، فراهم کردن زمینه حضور مؤثر بخش خصوصی و عملیاتی نمودن راهبردها و قانون بهبود فضای کسب و کار از راه شکل‌گیری و اجرای پنجره‌ی واحد، توجه به مرغوبیت و کیفیت تولید داخلی، توجه به مصرف کالاهای داخلی، لزوم نوآوری، ابتکار و روزآمدی در تولیدات کشور، اتمام طرح‌های نیمه تمام، اجرای کامل سیاست‌های حمایتی از تولید، معرفی فرصت‌های سرمایه‌گذاری به بخش خصوصی، برنامه‌ریزی برای رشد بخش تعاون، رهایی از وابستگی به درآمدهای نفتی از مطالبات کلان اقتصادی با حرکت به سمت اقتصاد مقاومتی می‌باشد. بنا براین می‌طلبد که مسئولین نظام اقتصادی از جمله قوای سه‌گانه به این مهم توجه جدی و همه‌جانبه داشته باشند تا اهداف اقتصادی بر مبنای برنامه پنجم توسعه و سند چشم‌انداز بیست ساله در اقتصاد ایران محقق شود.

واژه‌های کلیدی: تولید ملی، اقتصاد رقابتی، سند چشم‌انداز، برنامه پنجم توسعه

۸۰- دکتر یوسف محنت فر، عضو هیات علمی دانشگاه مازندران، دانشکده علوم اقتصادی و اداری، گروه اقتصاد بازرگانی، کد پستی ۴۷۴۱۵

همراه ۰۹۱۱۱۱۲۵۰۴۱ E-Mail: ymehnatfar@yahoo.com

۸۱- سیده ندا رحیمی، دانشجوی کارشناسی ارشد توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی دانشگاه الزهرا
E-Mail: nedarahimi۶۷۹@gmail.com

همایش ملی اقتصاد مقاومتی "چالشها، واقعیتها، راهکارها" دانشگاه رازی ۱۵ و ۱۶ اردیبهشت ۱۳۹۴

مقدمه

در نظریه‌هایی که اخیراً در زمینه رشد اقتصادی ارائه شده است، بر عواملی مانند تحقیق و توسعه و انباشت سرمایه انسانی بر افزایش رشد اقتصادی در اقتصاد همه کشورها تأکید جدی شده است. شناسایی صحیح موتور رشد کشور، و سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در جهت تحرک بخشیدن بدان، از جمله امور مهمی است که می‌تواند حضور دولت در هر سطحی را برای تسریع فرآیند رشد اقتصادی کشور با ایجاد اقتصاد مقاومتی در اقتصاد ایران توجیه کند. بهبود بهره‌وری به عنوان یکی از کارآمدترین روش‌های افزایش نرخ رشد اقتصادی مورد توجه بیشتر برنامه‌ریزان و سیاستگذاران در کشورهای مختلف بوده و سرمایه‌گذاری‌های بسیار زیادی را در این خصوص انجام داده‌اند. سرمایه‌گذاری در زمینه ارتقای سرمایه انسانی و تحقیق و توسعه^{۸۲} مصادیقی از این قبیل اقدامات دولت‌ها برای ارتقای بهره‌وری است. رشد و توسعه اقتصادی امری است که در نتیجه تحقیق و پژوهش در راستای اقتصاد مقاومتی تحقیق می‌یابد. بنابراین، اگر دست یافتن به سطوح بالای توسعه یافتگی یکی از اهداف مهم است، بدون توجه به تحقیق و پژوهش، این هدف حاصل نخواهد شد. تحقیق و توسعه کلید اصلی رشد فناوری و رشد عواید ملی در فضای اقتصاد مقاومتی محسوب می‌شود. که باید دولت بدان توجه جدی نماید. اقتصاد مقاومتی در سایه تولید علم و تبدیل آن به ثروت حاصل می‌شود و باید برنامه‌های دولت و همه دستگاه‌های اجرایی در این راستا حرکت نمایند. توسعه اقتصادی مستلزم جوی است که در آن بخش‌های مختلف جامعه بتوانند برای فعالیت‌های خود برنامه‌ریزی کرده و سرمایه خود را درگیر فعالیت‌های بلندمدت کنند. توسعه پایدار^{۸۳} یا در حقیقت ایجاد تعادل میان توسعه و محیط زیست است. در حقیقت توسعه پایدار تنها بر جنبه زیست محیطی اتفاقی تمرکز ندارد بلکه به جنبه‌های اجتماعی و اقتصادی آن هم توجه می‌کند. توسعه پایدار محل تلاقی جامعه، اقتصاد و محیط زیست است.

۲- مروری بر ادبیات موضوع

شناسایی عوامل رشد، از دیرباز یکی از موارد بحث صاحب‌نظران و نظریه‌پردازان اقتصاد بوده است. سیر نظریه‌پردازی‌ها، نیز همواره موید آن است که به سرمایه‌فیزیکی و انسانی توجه شده است. اگرچه در مراحل آغازین، در کنار سرمایه‌فیزیکی، نیروی کار مورد توجه به تحلیل قرار می‌گرفت و در تحلیل‌های کمی، ضرایب تأثیر آنان برآورد می‌شد. با وجود اشاره به نقش آموزش، پژوهش و تکنولوژی و فناوری در تحلیل‌های کمی، تکنولوژی فقط به عنوان یک متغیر برونزا مورد توجه قرار گرفته و بازدهی نسبت به مقیاس نیز، ثابت فرض شده و در تعیین سهم عوامل تولید از بازدهی، هیچ سهمی برای فناوری قایل نمی‌شدند. از اوایل ده ۱۹۶۰، در تبیین رشد اقتصادی

^{۸۲} - Research & Development

^{۸۳} - Sustainable Development

همایش ملی اقتصاد مقاومتی "چالشها، واقعیتها، راهکارها" دانشگاه رازی ۱۵ و ۱۶ اردیبهشت ۱۳۹۴

آمریکا، نظریه سرمایه انسانی به عنوان یکی از مولفه های محوری مورد توجه قرار گرفت، و به تدریج مطالعات گسترده ای در تبیین نقش عناصر موثر در فناوری، اعم از سرمایه انسانی، تحقیق و توسعه و نیز اشکال مختلف تشکیل سرمایه انسانی، مانند آموزش ضمن کار، صورت گرفت. به همین دلیل، امروزه موارد متعددی به عنوان عوامل رشد مد نظر قرار می گیرد. در مدل های نئو کلاسیکی، نرخ پیشرفت تکنولوژی به صورت برونزا در نظر گرفته شده است، تکنولوژی نیز به عنوان کالای عمومی خالص محسوب می شود؛ اما در برخی از مطالعات تجربی، برونزا بودن عامل تکنولوژی در فرآیند رشد پذیرفته نشد، بدین روی بررسی عوامل موثر در رشد، به پیدایش نظریاتی منتهی شد که امروزه به عنوان مدل های رشد درونزا شهرت دارند.

رومر^{۸۴} (۱۹۹۴) با انعکاس شواهد تجربی، به بیان حقایق پنج گانه می پردازد که به تعبیر وی و روبرت لوکاس^{۸۵} (۱۹۸۸) اعتقاد به برونزا بودن تغییرات تکنولوژیکی و دسترسی یکسان کشورهای جهان به فرصت های تکنولوژیکی، موجب شده است حقایقی مانند درونزا بودن نرخ جمعی اکتشاف و وجود سود انحصاری ناشی از کنترل اطلاعات، مورد توجه قرار نگیرد، در صورتی که در مدل های رشد درونزا، حقایق مورد نظر رومر بطور کلی مورد توجه قرار گرفته و در مدل گنجانده می شود. البته به خاطر تأکید شومپیتر بر اهمیت قدرت انحصاری موقت به عنوان نیروی محرکه فرآیند نوآوری، گاهی به این مدلها، مدل های نئوشومپیتری نیز گفته می شود. در مطالعات جدید، عامل تکنولوژی به صورت جدی به عنوان عاملی درونزا، مورد توجه قرار گرفت. الگوهای رشد درونزای معرفی شده، تنوع زیادی دارند، لکن در قالب دو دسته کلی؛ با عناوین مدل های AK و R&D طبقه بندی می شوند. مدل های رومر (۱۹۸۷) و بارو^{۸۶} (۱۹۹۱ - ب) و بن جیب^{۸۷} و جوانویس^{۸۸} (۱۹۹۱) مدل های AK نام گرفته، که از نخستین مدل های رشد درونزا محسوب می شوند و روی بازده ثابت - نسبت به سرمایه با تعریفی کلی از سرمایه - متمرکز شدند. از نیمه دوم قرن بیستم نظریات مکتب نئو کلاسیک ها و در راس آنها رابرت سولو در خصوص عامل اساسی رشد اقتصادی در جهان و کشورهای مختلف به کار گرفته می شود. فرض های اساسی آن عبارت از وجود رقابت کامل، پرداخت به عوامل تولید براساس بازده نهایی، وجود بازده نزولی و یا ثابت در تابع تولید و اشتغال کامل است. از نیمه دوم دهه ۱۹۸۰ میلادی، به دلیل ناکار آمد بودن دیدگاه های این مکتب برای توجیه گوناگونی های رشد در کشورهای مختلف، نظریه جدیدی با نام «نظریه رشد درون زا» و یا «نظریه رشد نوین» در عرصه ادبیات اقتصادی وارد گردید. این نظریه نرخ رشد تولید ناخالص ملی را به وسیله نظام هایی از درون سیستم و فرایند تولید تعیین می

۱) Romer

۸۵) Lucas

۸۶) Barro

۸۷) Ben-jeeb

۸۸) Jovanious

همایش ملی اقتصاد مقاومتی "چالشها، واقعیتها، راهکارها" دانشگاه رازی ۱۵ و ۱۶ اردیبهشت ۱۳۹۴

کنه و تکنولوژی را امری درون زامی داند که توسط متغیرهایی مانند تصمیمات انسانی، سرمایه انسانی و حمایت های دولتی، ترقی می یابد. در نظریه رشد درون زام، پیشرفت فنی به معنی بهبود در بهره وری، به ابداعات، ممارست، تنوع تولید، سرمایه انسانی، زیر ساخت ها، تحقیق و توسعه و.. تغییر می شود. اخیرا نیز با ترکیب جنبه هایی از هر دو مدل آشنای بیان شده در بالا، مدل جدیدی را برای بررسی تأثیرات یکی و یا بیشتر از عوامل مؤثر بر رشد درون زام، در کنار عوامل تشکیل دهنده مدل رشد نئو کلاسیک ها، به کار می برند؛ که به آن مدل رشد «تا حدی درون زام» گفته می شود. در این مدل فرض رقابت کامل نئو کلاسیک ها به رقابت انحصاری که محتمل تر است، تغییر می یابد و همچنین فرض بازده کاهنده به مقیاس تولید در مدل در نظر گرفته نمی شود. متنوع سازی نیز یکی از تاکید های مدل درون زام است که به عنوان عاملی مؤثر بر رشد اقتصادی شناخته شده است. برای محاسبه مقدار مستقیم تنوع نیاز به شاخصی است که بتواند تمامی جنبه های مؤثر بر متنوع سازی را نشان دهد.

۳- مفهوم و تعریف اقتصاد رقابتی

اقتصاد رقابتی، اقتصادی است که در آن فعالیت بنگاه های دولتی و شبه دولتی در زمینه های تولیدی به حداقل ممکن رسیده و سرمایه گذاران بخش خصوصی آزادند که با کمترین تشریفات ممکن، وارد یک صنعت خاص شده یا از آن صنعت خارج گردند. در یک اقتصاد رقابتی، دولت محدودیتی برای قیمت محصولات بنگاه های اقتصادی مختلف وضع نمی کند، در تعیین قیمت مواد اولیه، نرخ بهره وام های دریافتی و نیز نرخ ارزش مصرفی بنگاه ها دخالت نمی کند و نرخ مالیات ثابتی را برای تمام بنگاه های تولیدی فعال در هر صنعت در نظر می گیرد. (راسخی و همکاران، ۱۳۷۸، ص ۱۵). [۴] با این توضیحات، در یک اقتصاد رقابتی، مهم ترین عاملی که از افزایش قیمت محصولات مختلف جلوگیری می کند، عبارتند از: رقابت بین بنگاه های اقتصادی فعال در آن صنعت و نیز ترس این بنگاه ها از ورود بنگاه های جدید. از طرف دیگر در یک اقتصاد رقابتی، نرخ بهره، نرخ مواد اولیه، نرخ ارز و نیز نرخ مالیات برای تمام بنگاه های فعال در یک صنعت خاص، یکسان خواهد بود و در نتیجه بنگاه ها برای افزایش سوددهی خود، تنها یک راه پیش رو خواهند داشت: تلاش برای جلب مشتریان بیشتر از طریق ارائه محصولاتی با قیمت و کیفیت مناسب. نکته قابل توجه آن است که کارآیی بالای مکانیزم اقتصاد رقابتی در بهبود قیمت و کیفیت محصولات، ارتباط چندانی با تعداد بنگاه های فعال در هر صنعت ندارد. چه بسا که در یک اقتصاد غیر رقابتی، تعداد بنگاه های رقیب فعال در یک صنعت بیشتر از یک اقتصاد رقابتی باشد؛ اما باز هم میزان کارآیی در اقتصاد رقابتی دارای تعداد کمی بنگاه رقیب، به مراتب بالاتر خواهد بود. در یک اقتصاد رقابتی، ممکن است برخی از محصولات فقط توسط یک یا ۲ شرکت تولید شوند؛ در حالی که به دلیل ویژگی های حاکم بر یک اقتصاد رقابتی، همان ۱ یا ۲ شرکت

همایش ملی اقتصاد مقاومتی "چالشها، واقعیتها، راهکارها" دانشگاه رازی ۱۵ و ۱۶ اردیبهشت ۱۳۹۴

مرتبا قیمت و کیفیت محصولات خود را بهبود می‌بخشند. در یک «اقتصاد رقابتی» بنگاه‌ها برای حفظ سوددهی خود، تنها یک راه دارند که عبارتست از تلاش برای افزایش مشتریان از طریق بهبود کیفیت یا کاهش قیمت محصولات. (مخت فر وهمکاران، ۱۳۹۱، ص ۱۰). [۱۴]. در نقطه مقابل، در یک اقتصاد نیمه‌دولتی، بخش زیادی از بنگاه‌های اقتصادی می‌توانند از روش‌های دیگری به جز بهبود کیفیت و قیمت محصولات، سوددهی خود را بالا ببرند؛ روش‌هایی که در اصطلاح رایج علم اقتصاد به آنها رانت جویی^{۸۹} گفته می‌شود؛ مانند تلاش برای تاثیرگذاری بر روی ماموران دولت برای دریافت وام‌های کم بهره یا مواد اولیه دارای سوبسید دولتی. به این ترتیب در یک اقتصاد نیمه‌دولتی، همواره بخش قابل توجهی از انرژی مدیران مختلف هر بنگاه، صرف تلاش برای افزایش شانس دستیابی به رانت‌های دولتی می‌شود؛ در حالی که در «اقتصاد رقابتی» مبتنی بر بنگاه‌های خصوصی، بخش عمده توان مدیران هر بنگاه در راستای بهبود قیمت و کیفیت محصولات صرف خواهد شد. یک ویژگی دیگر «اقتصاد رقابتی» (یا به عبارت دیگر، اقتصاد بازار)، آن است که در چنین اقتصادی هر یک از بنگاه‌ها برای از میدان به در کردن رقبای خود، مجبورند تلاش کنند که یا کیفیت محصولات خود را به سطحی بالاتر از کیفیت محصولات رقبای‌شان برسانند؛ یا قیمت محصولات خود را به سطحی پایین‌تر از قیمت محصولات بنگاه‌های رقیب خود برسانند؛ حال در اقتصاد رقابتی قضیه کاملاً فرق می‌کند اقتصاد مقاومتی ضمن رعایت اصول رقابت پذیری کاهش هزینه و دست‌یابی به تولید در سایه تکنولوژی برتر و حرکت به سمت استقلال اقتصادی می‌باشد

۴- مزیت رقابتی^{۹۰} پایدار

رقابت مکانیسمی جهت سازمان دادن به فعالیت‌های اقتصادی برای رسیدن به اهداف خاصی مانند کارایی، تداوم در رشد اقتصادی و عدالت اجتماعی می‌باشد. کارآیی در تولید و مصرف و تخصیص بهینه منابع از تبعات مطلوب رقابت به شمار می‌روند و دور شدن از رقابت در تمامی زمینه‌ها و شئون زندگی، با عدم تحول و پیشرفت و زیان آوری همراه است. در نتیجه دخالت هر چه بیشتر دولت عدم برقراری شرط اصلی بازار رقابت یعنی آزادی ورود بنگاه‌های مشابه اقتصادی در بازار و عدم وجود شرایط مساوی برای فعالیت‌های اقتصادی، رقابت اقتصادی در بسیاری از زمینه‌ها از میان رفته و بستر لازم جهت گسترش فساد اقتصادی در جامعه مهیا می‌شود. مزیت رقابتی پایدار به تلاش بنگاه در ایجاد و حفظ مزیت برای دوره‌ی زمانی بلند مدت مربوط می‌شود. بر اساس مطالعه‌ی پنکج^{۹۱} (۱۹۸۶)، مزیت رقابتی پایدار متأثر از سه عامل: اندازه‌ی بازار هدف، دستیابی بیشتر به منابع و مشتریان، و

⁸⁹- Rent seeking

⁹⁰-Comparative Advantage

⁹¹)pankeg

همایش ملی اقتصاد مقاومتی "چالشها، واقعیتها، راهکارها" دانشگاه رازی ۱۵ و ۱۶ اردیبهشت ۱۳۹۴

محدودیت در اختیارات رقبا است. به طوری کلی، بنگاهی می تواند مزیت رقابتی پایدار ایجاد کند که مدیران آن، استراتژی خود را بر اساس ویژگی هایی اعمال کنند که به راحتی قابل کپی شدن نیستند (کوین^{۹۲}، ۱۹۸۶ و بارنی^{۹۳} ۱۹۸۶ و ۱۹۹۱). پیتروف^{۹۴} (۱۹۹۳) چهار عامل را برای دستیابی به مزیت رقابتی پایدار ضروری می داند: منابع (ناهمگنی در صنعت)، محدودیت های آتی رقابت، تحرک ناقص منابع و محدودیت های موجود برای رقابت (استرنند^{۹۵}، ۲۰۰۶) کی^{۹۶} (۱۹۹۵) مفهوم مزیت رقابتی پایدار را از طریق ساختار رابطه ای، نوآوری و و دارایی های استراتژیک تعریف می کند.

۵- منابع و اهمیت آن در اقتصاد رقابتی

یک اقتصاد با خلق و کاربرد مداوم دانش در مرکز فرآیند توسعه اقتصادی، تبدیل به اقتصاد دانش می شود به عبارت دیگر اقتصاد دانش، اقتصادی است که دانش را به عنوان موتور کلیدی رشد اقتصاد به کار می گیرد. علاوه بر این اقتصاد دانش به اقتصادی گفته می شود که در آن به منظور توسعه اقتصادی، دانش خلق، اکتساب و انتشار می یابد. طرح مناسب برای تبدیل شدن به یک اقتصاد دانش موفق، عموماً در برگیرنده عناصری از قبیل سرمایه گذاری بلند مدت در آموزش، دارا بودن محیط اقتصادی مساعد برای مبادلات بازار و... است. بنظر می رسد رقابت در فضای اقتصاد دانش محور شکل می گیرد زمانی که رقابت در فرایند علمی و تکنولوژی در اقتصاد ملی حاکم شود تبدیل علم به ثروت بسیار سهل تر و عملی تر خواهد شد بنابراین در دنیای امروز، یکی از وجوه بارز تمایز میان کشورهای در نیروی کار متخصص و آموزش دیده در فضای دانش محوری آنهاست. آموزش و پرورش، ظرفیت و بینش علمی، فنی و تکنولوژی مردم را برای انجام تحقیقات کاربردی، اختراع و اکتشاف افزایش داده و موجب می گردد نیروی کار خود را با تغییرات و تحولات مداومی که در تکنولوژی کالاهای سرمایه ای ایجاد می شود تطبیق دهد و بتواند از ماشین آلات، تجهیزات و تکنولوژی های پیشرفته، بهتر استفاده نماید. (شاه آبادی، ۱۳۸۱، ص ۱۰). [۷]. سرمایه گذاری در منابع انسانی با بالابردن سطح مهارت ها و تخصص های نیروی کار و افزایش قابلیت های آن می تواند موجب ارتقای کمی و کیفی تولید شده و کارایی استفاده از سرمایه های مادی را بالا برد. نیروی کار ماهر و برخوردار از دانش و تخصص بخش اعظم عوامل تولید و اقتصاد مبتنی بر دانش را تشکیل می دهد. نیروی کار دانش آموخته (سرمایه انسانی) می تواند به بهبود کیفیت کالا کمک کند و از طرفی نقش برنامه ریز و هدایت

^{۹۲}) Kowin

^{۹۳}) Barti

^{۹۴}) petrof

^{۹۵}) Esterned

^{۹۶}) Kee

همایش ملی اقتصاد مقاومتی "چالشها، واقعیتها، راهکارها" دانشگاه رازی ۱۵ و ۱۶ اردیبهشت ۱۳۹۴

کننده داشته باشد. آن دسته از نیروی کاری که از سطح دانش و آموزش بیشتری برخوردار باشد، قادر است در چرخه تولید پویایی و تحول تکنولوژیک ایجاد کرده، سبب افزایش ظرفیت تولید، توسعه تجارت و رسیدن به رشد اقتصادی بالاتر شود. (تقوی، مهدی و همکاران، ۱۳۸۳، ص ۹). [۲].

۶- اقتصاد مقاومتی چیست؟

تاکیدات رهبر معظم انقلاب اسلامی بر ضرورت طراحی و پیاده سازی الگوی اقتصاد مقاومتی در این برهه از تاریخ انقلاب اسلامی، حرکتی پیشرفته و روبه جلو محسوب می‌شود. محتوای ضمنی چنین مطالبه‌ای از سوی رهبری انقلاب، این مفهوم را در درون خود دارد که نظام به هیچ وجه قصد ندارد، به دلیل فشارهای اقتصادی ناشی از تحریم‌های چند ساله اخیر، از اهداف و آرمان‌های خود کوتاه بیاید. چه اینکه اتفاقا تلاش‌ها باید در این جهت باشد که از فضای به وجود آمده به وسیله تحریمها استفاده نموده و گفتمان‌های اقتصادی موجود در متن انقلاب اسلامی و اندیشه‌های حضرت امام خمینی(ره) مورد بازخوانی قرار گیرد. اگر اندیشمندان، متفکران و نیز مجریان و سیاستمداران کشور فعالانه وارد عرصه شده و فرصت تحریم‌ها را ابزاری برای باز اندیشی و تحقق اهداف، برنامه‌ها و سیاست‌های اقتصادی مد نظر انقلاب اسلامی که در سی سال اخیر عموماً به حاشیه رانده شده بود، قرار دهند، بی‌گمان پیشرفت بسیاری در نیل به نظام مطلوب اسلامی مبتنی بر فشارهای اقتصادی دشمن حاصل خواهد شد. واقعیت این است که محتوای اقتصادی انقلاب اسلامی چه در حوزه گفتمانی و چه در حوزه نهادی و مدل‌های سازماندهی پس از انقلاب آنچنان که باید مورد توجه قرار نگرفته‌اند

اقتصاد کشوری که دارای جهان‌بینی خاصی است و این جهان‌بینی با منافع ابرقدرت‌های دنیا در تضاد است، اقتصاد خاصی خواهد بود. چرا که دشمنی‌ها با چنین کشوری همیشه ادامه دارد و در هر دوره‌ای به شکلی بروز می‌کند. از این روی باید همه سازوکارها و اجزا کشوری مثل ایران به گونه‌ای طراحی شوند که از آن در برابر تهدیدها حفاظت کنند و مسیر رسیدن به اهداف کشور را هموار سازند. کشور ایران که همیشه در معرض دشمنی‌ها قرار داشته و در برابر آنها مقاومت کرده است باید اقتصادی متناسب با این وضع داشته باشد: که لازمه آن اقتصادی مقاومتی است. یکی از مصادیق دشمنی با جمهوری اسلامی ایران در حوزه اقتصاد، تحریم نفتی است. وابستگی کشور به درآمدهای نفتی مسأله‌ای است که دشمنان از آن برای اعمال فشار بر جمهوری اسلامی ایران استفاده می‌کنند. به این معنی که تحریم‌های نفتی باهدف کاهش درآمدهای نفتی ایران و تحت فشار قرار گرفتن مردم و دولت طراحی شده‌اند. (کریمی و همکاران، ۱۳۸۵، ص ۱۱). [۱۲]. با توجه به منشور اساسی اصل ۴۴ قانون اساسی و دستور مقام معظم رهبری برای تسریع در انجام واگذاری بخش‌های مختلف اقتصادی به بخش خصوصی در راستای اهداف برنامه

همایش ملی اقتصاد مقاومتی "چالشها، واقعیتها، راهکارها" دانشگاه رازی ۱۵ و ۱۶ اردیبهشت ۱۳۹۴

چهارم و سند چشم انداز بیست ساله کشور و حرکت به سمت اقتصاد مقاومتی، دولت بتواند گام مثبتی در جهت شکوفایی اقتصادی کشور با تاکید بر افزایش رشد اقتصادی، کاهش میزان بیکاری و جلوگیری از هزینه های مضاعف بردارد. (محنت فر و همکاران، ۱۳۹۱، ص ۱۵). [۱۵]. در مسیر تحقق اقتصاد پایدار که توان مقابله با تهدیدهای مختلف را دارا باشد، مهار سوداگری و فساد اقتصادی است. منظور از سوداگری فعالیت های غیر مولدی است که از تلاطمات و نوسان های بازار سوء استفاده نموده و بهره مندی هایی را نصیب برخی افراد می گرداند که در قالب اقتصاد رقابتی جایگاهی ندارد. البته نیک می دانیم که فساد در اقتصاد ریشه های توسعه را می خوشکاند و قدرت اقتصادی کشور را ضعیف نموده و اعتماد عمومی را نسبت به حاکمیت از بین می برد و بجای ایجاد مقاومت در اقتصاد فرصت های بدست آمده را تبدیل به تهدید می کند و چالشهای اقتصادی را دامن می زند.

۷- راهبردهای اقتصاد مقاومتی

اگر اندیشمندان، متفکران و نیز مجریان و سیاستمداران کشور فعالانه وارد عرصه شده و فرصت تحریم ها را ابزاری برای باز اندیشی و تحقق اهداف، برنامه ها و سیاست های اقتصادی مد نظر انقلاب اسلامی که در سی سال اخیر عموماً به حاشیه رانده شده بود، قرار دهند، بی گمان پیشرفت بسیاری در نیل به نظام مطلوب اسلامی مبتنی بر فشارهای اقتصادی دشمن حاصل خواهد شد.

در اقتصاد مقاومتی دو دسته رهبرد قابل ذکر می باشد:

دسته اول راهبردهای سلبی است که در مواجهه با ساختارهای موجود و حاکم مطرح است. به عنوان نمونه، از آنجا که مدل های مرسوم توسعه مبتنی بر تنش زدایی و پذیرش نظم بین الملل موجود و همکاری برای توسعه اقتصادی هستند، لذا برای کشور ایران مناسب نیستند.

دسته دوم راهبردهای ایجابی است که به طراحی نهادی جدید و پیشنهادهای عملیاتی مربوط است. مثلاً اینکه الگویی برای جمهوری اسلامی مناسب است که اداره کشور در شرایط جنگ و جهاد را تبیین کند. در ادامه هر یک از این راهبردها تشریح می شوند. ۱- راهبردهای سلبی: بر مبنای راهبردهای سلبی، اقتصاد مقاومتی بایستی ساختار حاکمیتی نظام بین الملل مبتنی بر پیوند میان قدرت و ثروت و استفاده ابزاری از ابزارهای مختلف برای توسعه استعمار و بهره کشی از ملل دیگر توسط نظام سلطه را به چالش بکشد. ارزشهای جهان روا و در راس آنها دلار یکی از مهم ترین مواردی است که در این میان بایستی بدان پرداخته شود. لذا لازم است فضای رسانه ای و فرهنگی کشور با پشتیبانی نظام علمی و دانشگاهی کشور، چنین افشاسازی گسترده ای در باره سوء استفاده اقتصادی نظام سلطه از ابزارهای مختلف را مطالعه نموده و از مسیرهای مختلف برای مردم بازگو نماید. ۲- راهبردهای ایجابی: در کنار افشا

همایش ملی اقتصاد مقاومتی "چالشها، واقعیتها، راهکارها" دانشگاه رازی ۱۵ و ۱۶ اردیبهشت ۱۳۹۴

سازی به عنوان راهبرد مهم سلبی اقتصاد مقاومتی، بایستی راهبردهای ایجابی خاصی نیز در دستور کار قرار گیرد. در دو بعد راهبردهای ایجابی رو به داخل و رو به خارج، چنین راهبردهایی تشریح شده‌اند.

۱-۲- راهبردهای ایجابی رو به داخل: کشور ایران در حوزه اقتصادی با مشکلات نهادی عدیده ای روبرو است. بهره‌مندی ناصحیح از درآمدهای نفتی باعث شده است نظامات مختلفی همچون نظام مالیاتی و عدم وابستگی دولت به این درآمدهای صحیح، نظام پولی و عدم تنظیم مسیر خلق پول مبتنی بر درآمدهای نفتی، نظام مالی و اتکای بیش از حد دولت به نفت و نوسانات قیمتی آن، نظام ارزی و عدم مدیریت صحیح قیمت ارز برای تشویق صادرات و ثبات‌سازی اقتصاد کلان، نظامات علمی و عدم جهت‌گیری تولید علم برای کسب ثروت، نظامات پژوهشی و عدم تلاش برای پاسخگویی به نیازهای کشور، نظامات مربوط به کسب و کار و عدم شفافیت و کارایی لازم و ... برخی از این موارد هستند (کریمی و همکاران ۱۳۸۵، ص ۱۲). [۱۲]. با اعمال تحریمهای اقتصادی و بروز مشکلات عدیده‌ای برای کشور در فروش نفت و تامین درآمدهای ارزی، عامل مهم درآمدهای نفتی که سرپوشی بر این مشکلات نهادی بود، کنار رفته و بسیاری معضلات بروز و ظهور بیشتری یافته‌اند. باید اذعان نمود که دلیل واقعی این مشکلات، عدم اصلاح ساز و کارهای اقتصادی کشور طی سالیان متمادی بوده و همواره درآمدهای وسوسه برانگیز نفتی باعث می‌شده است، تا این اصلاحات نهادی که طبیعتاً کارهای هزینه‌بر برای اقتصاد ایران هستند، به تعویق بیفتند. راهبرد مهم اقتصاد مقاومتی در مواجهه با فضای داخلی کشور تلاش برای تبیین صحیح ریشه‌های مشکلات اقتصادی موجود و ارائه راه‌های نهادی و بلندمدت برای آنهاست. مردمی‌سازی اقتصاد مبتنی بر اجرای صحیح سیاستهای اصل ۴۴ یکی از مهمترین این موارد است. اقتصاد دولتی مبتنی بر تصدی‌گری بیش از حد، ناکارآمد بوده و نمی‌تواند در مقابل فشارهای خارجی و حتی داخلی مقاومت نماید. از سویی اقتصاد مبتنی بر محدود سرمایه‌داران قدرتمند و تشکیل انحصارات چند جانبه هم وابستگی به دنبال داشته و نمی‌تواند پشتیبان آرمانهای ضد استکباری کشور باشد.

۲-۲- راهبردهای ایجابی رو به خارج: طراحی اقتصاد مقاومتی باید به گونه ای باشد که مسیری را برای سلطه غرب بر کشور باقی نماند و از سوی دیگر بتوان از مسیرهای مختلف، منافع نظام سلطه را تحت تاثیر قرار داد. لذا در بعد خارجی نیز اقتصاد مقاومتی به دلالت‌های چندی منجر می‌شود. یکی از مهمترین این دلالتها توسعه ارتباطات خارجی اقتصادی با کشورهای منطقه و کشورهایی است که همسویی ایدئولوژیک با ما دارند. کشورهای با همبستگی اقتصادی بیشتر، تمایل کمتری به ورود در توافقات ضدامنیتی بر علیه یکدیگر دارند. بلوکی از کشورهای همسایه با حجم اقتصاد و جمعیت بزرگتر، پایداری بیشتری دارند و می‌توانند پایداری بیشتری از خود نشان دهند. از سوی دیگر، کشورهای واقع در یک منطقه، به سبب مواجهه با تهدیدات و فرصت‌های مشترک، امنیت شان به هم

همایش ملی اقتصاد مقاومتی "چالشها، واقعیتها، راهکارها" دانشگاه رازی ۱۵ و ۱۶ اردیبهشت ۱۳۹۴

گره خورده است و لذا توسعه ارتباطات منطقه‌ای می‌تواند بسیار سودمند باشد. همچنین منطقه جغرافیایی خاورمیانه نیز به لحاظ اهمیت سیاسی و اقتصادی، مزیت‌های بسیاری دارد و بسیاری از کشورهایی که با ما همسویی ایدئولوژیک دارند نیز در درون همین منطقه خاورمیانه و آسیای میانه قرار دارند. اگر درآمدهای اقتصادی کشورهای منطقه به امنیت ایران گره بخورد، سطح ثبات و امنیت ملی بسیار بالا می‌رود. توسعه ترانزیت در کشور با تمرکز بر کریدور شمال جنوب، ترانزیت ریلی، ترانزیت هوایی، ترانزیت اطلاعاتی، واگذاری بنداری در جنوب به کشورهای حوزه آسیای میانه، روسیه و ... خصوصا برای صادرات غله، خرید محصولات کشاورزی از کشورهای منطقه در ازای صادرات برق و یا ارائه خدمات ترانزیتی به آن‌ها، خرید گاز از ترکمنستان و صادرات گاز از جنوب کشور، توافقات دوجانبه تجاری بمنظور تحقق سیاست تعرفه-کالا با کشورهای هدف، مدیریت واردات مبتنی بر رفتار استراتژیک دوجانبه و ... طرحهایی هستند که در این خصوص باید در دستور کار قرار گیرند.

۸- راهبرد مقابله با تحریم نفت برای تحقق اقتصاد مقاومتی

حال که در پایان سال ۱۳۹۳ قیمت نفت شدت کاهش پیدا کرد و می‌دانیم که نفت یکی از منابع تامین درآمدهای دولت در بودجه عمومی کشور می‌باشد دولت باید بیش از گذشته به مبانی اقتصاد مقاومتی توجه داشته باشد. بازاریابی فروش نفت به مشتری‌های جدید، فروش نفت به واسطه‌ها، کاهش تولید نفت و تبدیل نفت به فرآورده زنجیره ارزش افزوده ۴ راهبرد مقابله با تحریم نفت است که لازمه آن تشکیل بورس نفت در یک اقتصاد مقاومتی مثل ایران است. برای مقابله با تحریم‌های نفتی چهار راهبرد مختلف متصور است. این چهار راهبرد عبارتند از بازاریابی برای فروش نفت به مشتری‌های جدید، فروش نفت به واسطه‌ها، کاهش تولید نفت و تبدیل نفت به فرآورده‌های زنجیره ارزش افزوده. لازمه دو راهبرد نخست اطمینان از فروش نفت به بالاترین قیمت ممکن است. یکی از راهکارهای بیشینه کردن قیمت، افزایش تعداد متقاضیان و ایجاد رقابت در میان آنها است. از سوی دیگر راهبرد تبدیل نفت به فرآورده‌های زنجیره ارزش افزوده نیازمند زیر ساخت‌هایی برای تامین مالی پروژه‌های پایین دستی نفتی است. به این ترتیب لزوم ایجاد بورس نفت برای مقابله با تحریم نفتی از دو طریق معلوم می‌شود: نخست، بیشینه کردن قیمت فروش نفت و دوم، ایجاد زیر ساخت لازم برای تامین مالی پروژه‌های پایین دستی نفت.

۱-۸- دسته‌بندی راهبردهای مقابله

با فرض اینکه طراحی تحریم‌های نفتی به منظور ایجاد اختلال در فرآیند فروش نفت ایران است، کشور ایران با نفتی مواجه است که برای فروش آن دچار مشکل شده است. به این ترتیب با توجه به نحوه تعامل کشور با این نفت‌های فروش نرفته، برای مقابله با تحریم‌های نفتی دو دسته راهبرد اساسی وجود دارد: ۱- ادامه صادرات. ۲- کاهش صادرات در راهبرد نخست، کشور باید به دنبال راه‌هایی باشد که پس از دست دادن مشتری‌های سابق، نفتی را که

همایش ملی اقتصاد مقاومتی "چالشها، واقعیتها، راهکارها" دانشگاه رازی ۱۵ و ۱۶ اردیبهشت ۱۳۹۴

بیشتر به آنها می فروخته است، به روشی به فروش برساند. در راهبرد دوم کشور برای مقابله با مشکل نفت فروش نرفته سعی می کند صادرات نفت را کاهش دهد. البته در دراز مدت کاهش صادرات و در نتیجه کاهش درآمدهای نفتی راهبرد بهتری برای جدا کردن اقتصاد کشور از درآمدهای نفتی است اما به هر حال برای تحقق هر یک از این دو راهبرد روش هایی وجود دارد.

اگر به دلایلی مانند نیاز فوری به درآمدهای نفتی کشور بخواهد به فروش نفت با نرخ پیشین خود ادامه دهد، دو راه اصلی پیش روی خود دارد: ۱- بازاریابی و فروش نفت به مشتری های جدید. ۲- فروش نفت به واسطه ها: این یعنی برای فروش نفت یا باید مستقل از اینکه نفت تولید شده به دست چه کسانی می رسد آن را به فروش رساند

۲-۸- بورس نفت، کلید حل مشکل تحریم نفتی در اقتصاد مقاومتی

بورس نفت در حقیقت، یکی از اساسی ترین زیرساخت ها و ابزارها برای مقابله با تحریم نفتی است. بورس نفت پیشنهادی، به عنوان یکی از بورس های کالایی (در مقابل بورس اوراق بهادار) است که در آن محموله های نفتی به صورت فیزیکی خرید و فروش شوند و مطابق با سازوکارهای بورس کالا عرضه کننده و متقاضی با اعلام برنامه های خود به کارگزاران به آنها اجازه خرید و فروش نفت را بدهند. سازوکار حاکم بر بورس نفت همان قواعد بورس کالا است که براساس آن متقاضی که بیشترین قیمت را زودتر از بقیه متقاضیان پیشنهاد دهد، به عنوان خریدار شناخته می شود و تضمین های لازم از هر دو طرف برای انجام معامله گرفته می شود و کارمزدهای مربوط به آن مطابق قوانین بورس کالا اخذ می شود. همچنین در بورس نفت پیشنهادی، امکان پیش فروش نفت و فرآورده های نفتی مانند سایر کالاهای بورس کالا وجود دارد و فروشنده مجاز است از این ابزار برای تأمین مالی کوتاه مدت خود (بسته به زمان تحویل کالا) استفاده کند. با توجه به دو راهبرد نخست (بازاریابی جدید و فروش نفت به واسطه ها) و اقتضائات آنها، بورس نفت بهترین سازوکار پیشنهادی است. چرا که در آن رقابت میان خریداران و انحصار عرضه کننده قیمت نفت را تا حد ممکن بالا می برد و از فقدان شفافیت ها در فروش نفت و تعیین قیمت آن جلوگیری می کند. سازوکار بورس سازوکار شفاف است که هر کس بالاترین قیمت را پیشنهاد دهد، می تواند نفت را خریداری کند. این یعنی در شرایط تحریم و حضور واسطه ها که دست خریداران برای کاهش قیمت بازتر است و می تواند پیشنهادهای پایین تری برای خرید نفت بدهند، ایجاد رقابت میان خریداران این اثر را خنثی می کند و قیمت را تا جایی که ممکن و به صرفه باشد، بالا می برد.

البته در چنین شرایطی باز هم ممکن است قیمت نفت کمتر از قیمت آن در شرایط قبل از تحریم باشد، اما می توان این اطمینان را داد که قیمت حاصل بالاترین قیمت ممکن در شرایط موجود است. همچنین بورس نفت به تحقق راهبرد چهارم (تبدیل نفت) کمک می کند و ایجاد بستر لازم برای پیش فروش نفت و فرآورده های نفتی و تأمین

همایش ملی اقتصاد مقاومتی "چالشها، واقعیتها، راهکارها" دانشگاه رازی ۱۵ و ۱۶ اردیبهشت ۱۳۹۴

مالی پروژه‌های پالایشگاهی و پتروشیمی از دیگر مزایای بورس نفت است. بنابراین بورس نفت از دو طریق به مقابله با تحریم‌های نفتی کمک می‌کند: ۱- فروش فیزیکی نفت و بیشینه کردن قیمت. ۲- پیش فروش نفت و فرآورده‌های نفتی و کمک به تأمین مالی پروژه‌های پایین دستی.

۹- اقتصاد مقاومتی و بهره‌وری^{۹۷} در اقتصاد ایران

امروزه دستیابی به رشد اقتصادی از طریق ارتقای بهره‌وری از مهم‌ترین اهداف اقتصادی کشورها به شمار می‌رود. بهره‌وری بیانگر رابطه ستانده و نهاده‌ها در فرایند تولید می‌باشد. با توجه به نقش تعیین‌کننده بهره‌وری در رشد و توسعه اقتصادی کشور، تهیه شاخص بهره‌وری مورد توجه قرار می‌گیرد. افزایش دانش افراد جامعه امروزه با مباحث اقتصادی بسیار مرتبط بوده و افرادی که از سطح دانش و توانمندی‌های حرفه‌ای بالایی برخوردارند سرمایه‌های انسانی برتری قلمداد می‌شوند که در اندازه‌گیری شاخص‌های رشد توسعه از آنها به عنوان نیروی کار موثر نیز یاد می‌شود. همچنین ارزش جریان دانایی به اندازه‌ای می‌باشد که بخش قابل توجهی از اقتصاد را تحت عنوان اقتصاد دانایی محور به خود اختصاص داده است و از اقتصاد فیزیکی متمایز می‌گردد و دانایی عبارت است از: ذخیره انباشته‌شده از اطلاعات و مهارت‌ها که از مصرف اطلاعات توسط گیرنده اطلاعات حاصل می‌شود.

پارادایم اقتصاد مقاومتی در مقابل اقتصاد متعارف نیازمند الگوها و روش‌های متمایز می‌باشد. جهت مقاومت و مقابله با قدرت‌های اقتصادی می‌بایست از علاوه بر اینکه از ظرفیت‌های اقتصادی داخلی بهره‌گیری م‌شود به مزیت‌ها توجه ویژه‌ای نمود اما فاصله‌ای که در طول سالیان متمادی میان کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه به وجود آمده است و نیز جنبه‌های فرهنگی و عدم پذیرش الگوهای کشورهای توسعه‌یافته باعث گردیده است که کشورهای در حال توسعه نتوانند از پیشرفت‌های موجود بهره‌گیری نموده و یا در صورتی که از پیشرفت‌های خارجی استقبال نموده اند فرهنگ و باورهای خود را در این تقابل باخته‌اند. (محنت فر، درخشانی، ۱۳۹۱، ص ۱۲)

[۱۵]

اکثر اقتصاددانان بر تشکیل سرمایه فیزیکی و سرمایه انسانی به عنوان عوامل اصلی تعیین‌کننده رشد و توسعه اقتصادی تأکید دارند. در نظریه‌های جدید رشد، بر نقش سرمایه انسانی بر روی رشد اقتصادی تأکید بیشتری می‌شود و نیروی انسانی آموزش‌دیده و اندیشه و تفکر او در توسعه و گسترش تکنولوژی‌های تولید به عنوان پایه و محور اساسی پیشرفت و رشد اقتصادی معرفی می‌شود. تمرکز کمی سرمایه شامل شکل‌گیری واحدهای صنعتی و

⁹⁷-Productivity

همایش ملی اقتصاد مقاومتی "چالشها، واقعیتها، راهکارها" دانشگاه رازی ۱۵ و ۱۶ اردیبهشت ۱۳۹۴

ماشین آلات و تمرکز کیفی سرمایه به صورت برخورداری از خدمات مطلوب تر آموزش و بهداشت و ارتقای سطح علم و مهارت، نقش اساسی بر رشد و توسعه جامعه ایفا می کنند. اصولاً پیشرفت یک کشور، تا آن جا که روند استفاده از روش های مدرن ادامه دارد، همیشه میسر خواهد بود. روش های مدرن، تنها به معنی در اختیار داشتن ابزارهای جدید نیست. در حقیقت روش های مدرن، به دنبال افکار نوین و مدرن به وجود خواهد آمد (قره باغیان، ۱۳۷۳؛ ص ۹۱). [۱۱]. منشا شکل گیری این افکار و مدرن نیز غالباً تحصیلات عالی هستند. به همین جهت آموزش عالی هر کشور نقش محوری و اساسی در فراهم آوردن بستر مناسب برای رشد اقتصادی آن کشور ایفا می کند. که در نهایت با بکار گیری نیروی انسانی متخصص در فرایند تولید می تواند میزان بهره وری را در اقتصاد ملی افزایش دهد. بهره وری در دنیای امروز از فاکتورهای بسیار تعیین کننده است و کشورهای توسعه یافته تلاش فراوانی را برای به حداکثر رساندن نرخ بهره وری به خرج می دهند به همین دلیل عقیده بسیاری از کارشناسان اقتصادی بر این است که موفقیت در نیل به بهره وری های بیشتر، کشورهای رقیب را در شاخص رشد اقتصادی نیز پیش برده است. وضعیت بهره وری در کشور ما از چند جهت قابل بررسی است و با توجه به شرایط خاص اقتصادی ایران در دهه کنونی و بررسی عوامل بازدارنده رشد نرخ بهره وری ویا فاکتورهای رشد نرخ بهره وری ویا فاکتورهای تقویت کننده این رشد از اهمیت فراوانی برخوردار است. (شاه آبادی، ابوالفضل، ۱۳۷۸، ص ۱۱). [۶]. ایران در منطقه ای قرار گرفته است که کشورهای پیرامونی آن نیز از وضعیت مناسبی از لحاظ شاخص برخورداری است. بنابر گزارش سازمان جهانی کار، بهره وری نیروی کار در خاورمیانه طی سال های اخیر همواره افت داشته است به طوری که این کشورها به طور متوسط در هر سال ۷ درصد کاهش بهره وری نیروی کار را تجربه می کنند و این افت مستمر در حالی است که کشورهای شرق آسیا و اروپا و آمریکا در ۱۰ سال گذشته به طور مداوم از رشد شاخص بهره وری برخوردار بوده اند. بررسی شاخص بهره وری در اقتصاد ایران نیز نشان می دهد که متأسفانه کشورمان در میان کشورهای منطقه نیز از جایگاه مناسبی برخوردار نیست. ایران را در رتبه ۱۷ قرار دارد ولی این تغییر چندان قابل اعتنا نیست چرا که ایران ۷۰ میلیون نفری و برخوردار از مخازن عظیم انرژی از نظر شاخص بهره وری تنها از کشورهای مغولستان و فیجی جلوتر است البته این وضعیت در شرایطی که متوسط نرخ بهره وری نیروی کار ایران روزانه بسیار کم است. جای تعجب ندارد. اگر تمام فعالیت ها در حوزه بهره وری تعطیل شود، اما دستمزدها تابع بهره وری شود، اما دستمزدها تابع بهره وری شود، بدون تردید شاهد تحول عظیمی در این عرصه خواهیم بود. مجموعه شرایطی که به برخی از آنان اشاره شد مدیران و تصمیم گیران اقتصادی کشور را بر آن داشت تا این موضوع را در کانون توجه برنامه های خود قرار دهند و افزایش نرخ بهره وری را یکی از محورهای عمده و مه برنامه های توسعه ای کشور قلمداد کنند. این حساسیت ها نسبت به افزایش نرخ بهره وری زمانی بیش از پیش توجیه پذیر است که معلوم می

همایش ملی اقتصاد مقاومتی "چالشها، واقعیتها، راهکارها" دانشگاه رازی ۱۵ و ۱۶ اردیبهشت ۱۳۹۴

شود بنا به گزارش بانک جهانی ایران سالانه ۳۰/۹ میلیارد دلار از ناحیه کاهش بهره وری زیان می بیند.^{۹۸} بررسی های صورت گرفته نشان می دهد که از دو درصد بهره وری نیروی کار ۵۸/۸ درصد ناشی از رشد سرمایه سرانه و ۴۱/۲ درصد حاصل پیشرفت فنی است. در زمینه بهره وری سرمایه، موفقیتی در برنامه سوم حاصل نشد و تنها ۰/۱ درصد از ۰/۳ درصد هدف گذاری شده حاصل شد. کارشناسان دلیل این ناکامی را علاقه سرمایه گذاران به استفاده از فناوری های تولید سرمایه بر می دانند که این هم ناشی از ارزان بودن سرمایه در آن دوران بوده است. مجموع در طی برنامه سوم توسعه نرخ بهره وری کل^{۹۹} به ۰/۸ درصد رسید که ۰/۱ درصد بیشتر از هدف تعیین شده بود. آمارهای رسمی بانک مرکزی جمهوری اسلامی رشد نرخ بهره وری نیروی کار را بین سال های ۷۶ تا ۸۰ حدود ۷۸ درصد و نرخ رشد بهره وری سرمایه را منفی ۳/۹ درصد گزارش داده است. بنابراین می توان حرکت کلی اقتصاد کشور را به سوی افزایش نرخ رشد بهره وری تحلیل کرد. جهت گیری های برنامه چهارم توسعه نیز در راستای افزایش نرخ بهره وری روشن و واضح است و برنامه ریزان کشور در این برنامه نیز با محور قرار دادن رشد بهره وری هدفگذاری های نسبتا بلند پروازانه ای را در این مورد مدنظر قرار داده اند. بنا بر اهداف برنامه چهارم، متوسط رشد اقتصادی در سال های ۱۳۸۴ تا پایان ۱۳۸۸ باید هشت درصد باشد که ۲/۵ درصد از این رشد با بهره وری حاصل شود. همچنین ۳/۳ درصد از رشد ناخالص داخلی در طول برنامه چهارم توسعه باید از افزایش بهره وری کل عوامل تولید به دست آید. بنا بر برنامه چهارم متوسط درصد و متوسط بهره وری سرمایه به ۱/۳ درصد و متوسط رشد بهره وری کل نیز به ۲/۵ درصد در سال برسد. در حال حاضر که دولت تنها گزارش عملکرد سال نخست برنامه چهارم توسعه را منتشر کرده است، مشاهده می شود که بهره وری کل در سال ۱۳۸۴ با ۷۴ درصد رشد نسبت به سال ۸۳ مواجه بوده و نسبت به متوسط ۲/۵ درصد هدف برنامه حدود ۳۲ درصد هدف برنامه محقق شده است. همچنین روند رشد بهره وری سرمایه در سال ۸۴ علی رغم رشد ۰/۷ درصدی نسبت به سال ۸۳ کاهش داشته است. این در حالی است که بنا به گزارش سازمان آسپایی بهره وری در فاصله سال های ۱۹۹۳ تا ۲۰۰۲ نرخ بهره وری عوامل کل در ایران نزدیک به صفر اعلام شده است. البته در طول برنامه چهارم ۱۳۸۴-۱۳۸۸ میزان بهره وری حدود ۱.۵ درصد بوده است بررسی های کارشناسی در مورد علل و عوامل بازدارنده رشد نرخ بهره وری در ایران نشان می دهد که این عوامل را می توان در چندین حوزه چالشی دسته بندی کرده و نکته قابل توجه در این مورد این است که ایران در ۹۵ درصد از موارد با حوزه های چالشی دنیا اشتراک دارد. در آسیب شناسی اولیه، فقدان یک تعریف جامعه

^{۹۸}-در اهداف تعیین شده در برنامه چهارم و پنجم توسعه با توجه به هدف گذاری رشد ۸ درصدی قرار بر این شده که ۲.۵ درصد از رشد ۸ درصدی اقتصادی کشور از طریق بهره وری محقق شود.

^{۹۹}- Total Rate of Productivity

همایش ملی اقتصاد مقاومتی "چالشها، واقعیتها، راهکارها" دانشگاه رازی ۱۵ و ۱۶ اردیبهشت ۱۳۹۴

فراگیر قابل فهم و عملیاتی شده از بهره وری از علت های اصلی رشد نیافتن نرخ بهره وری است. اقتصاد تک محصولی نیز یکی دیگر از عوامل کندکننده رشد بهره وری در کشور است، چرا که تا زمانی که کشور از یک منبع درآمدی مطمئن و مستمر برخوردار است دنباله روی از خلاقیت، نوآوری و افزایش بهره وری به عنوان یکی از مهمترین راه های افزایش تولید از جذابیت چندان در اقتصاد ملی برخوردار نیست. در اقتصاد مقاومتی تولید در سایه بهره وری بیشتر حاصل می گردد که این یک امر بدیهی است بنظر می رسد تا مسئله مهم بهره وری در اقتصاد شکل نگیرد ایجاد فضای رقابت در اقتصاد و مقاوم کردن اقتصاد برای گذر از تحریم و حرکت به سمت استقلال اقتصادی به سختی امکان پذیر می باشد.

۱۰- خلاصه، نتیجه گیری و پیشنهادات

اقتصاد مقاومتی به دلیل قرائت جدید از اقتصاد محدودیتها و مکانیزم جدیدی در تخصیص منابع کشور اعمال می کند یعنی منابع بر اساس محدودیتها، شرایط جدید و به طور بهینه تری ارائه می شوند. اقتصادهای بیرونی در روند تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی بسیار مؤثر هستند، چرا که در حالت های مختلف اقتصاد مقاومتی محدودیتها به شکل شدیدتری اعمال می شوند. قیمت های مطلق کاربرد زیادی در اقتصاد ندارند. تنها راه رقابتی کردن فعالیت های اقتصاد در اقتصاد ایران تسریع در اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی است بنابر این از آنجایی که سند چشم انداز به ترسیم آینده ای آرمانی در دنیایی پر رقابت، پیچیده و به سرعت در حال تحول می پردازد، ضرورت سیاستگذاری گسترده در حوزه های مختلف، از بدیهات تحقق فلسفه اقتصاد رقابتی با تاکید بر سند چشم انداز بیست ساله کشور محسوب می شود. بر این اساس، چشم انداز دارای الزاماتی است که می بایست شناسایی شده و در سیاستگذاری های کلان کشور مورد توجه قرار گیرد این الزامات به شرح ذیل می باشند. دستیابی به اهداف چشم انداز بیش از هر چیز نیازمند بسیج گسترده و عظیم عزم و اراده ملی در دو بخش دولت و ملت است. جهت اهتمام این دو بخش به چشم انداز، می بایست اقدامات ریشه ای و فرهنگی خاصی صورت گیرد. در مرحله اول از اقدامات فرهنگی، ارایه شناخت و درک کامل آحاد مردم (از جمله مدیران دولتی) به چشم انداز و تقویت باور عمومی به قابل دسترس بودن اهداف مندرج در آن جای می گیرد. مرحله دوم از اقدامات فرهنگی تفویض حس مسئولیت اجتماعی به تک تک آحاد جامعه برای تحقق اهداف چشم انداز است. به عبارت بهتر؛ فرهنگ سازی در بعد چشم انداز به مفهوم تعریف چشم انداز همچون سرود ملی برای ملت و تهییج مردم به همیاری آگاهانه با دولت برای تحقق آن است. در نهایت در برنامه پنجم که برنامه پیشرفت و عدالت نام گذاری شده است باید این اتفاق ملی برای پیشبر واقعی در اقتصاد کشور به منصف ظهور گذاشته شود تا اقتصادی پویا در برنامه پنجم و سند چشم انداز تجربه شود. در نهایت آنچه که اقتصاد کشور را از راه رسیدن به توسعه پایدار بر مبنای رقابت در اقتصاد دور می کند دخالت دولت در اقتصاد ملی است

همایش ملی اقتصاد مقاومتی "چالشها، واقعیتها، راهکارها" دانشگاه رازی ۱۵ و ۱۶ اردیبهشت ۱۳۹۴

که یکی از پیامدهای مداخله دولت در اقتصاد ایجاد فساد مالی است. حذف فساد در اقتصاد کشور یک اصل اساسی برای تحقق اقتصاد مقاومتی می باشد. توجه جدی به اجرای کامل سیاست‌های اصل ۴۴ در جهت ایجاد یک انقلاب اقتصادی و لزوم ورود واقعی بخش خصوصی به فضای تولیدی کشور با شکل‌گیری رقابت اقتصادی، استفاده‌ی عملی از مشارکت واقعی مردم در صحنه‌ی فعالیت‌های اقتصادی، به عنوان حرکت به سمت اقتصاد مقاومتی می باشد.

منابع و مآخذ

الف) فارسی

- ۱) پیراسته، حسین و کریمی، فرزاد. (۱۳۸۳). ارزیابی و تحلیل تاثیرات متقابل بهره‌وری نیروی انسانی، هزینه‌های تولید و صادرات کالاهای صنعتی در ایران. مجله تحقیقات اقتصادی. شماره: ۶۵، ص ۳۳.
- ۲) تقوی، مهدی و محمدی، حسین (۱۳۸۴). تاثیر سرمایه انسانی بر رشد اقتصادی در ایران. پژوهشنامه اقتصادی. شماره ۲۵، ص ۴۳-۱۶.
- ۳) جعفری صمیمی، احمد و محنت فر، یوسف. ۱۳۸۵. بررسی کشش‌پذیری درامد‌های نفتی در اقتصاد ایران. فصلنامه بررسی‌های اقتصادی دانشگاه شهید چمران اهواز. شماره: ۲.
- ۴) راسخی، سعید و ذبیحی، المیر. ۱۳۸۷. مزیت رقابتی در سطح بنگاه: مفهوم و تئوری. مجله پژوهشنامه علوم اقتصادی (علوم انسانی و اجتماعی) ویژه‌نامه اقتصادی. شماره ۳۱.
- ۵) روزبهان، محمود. ۱۳۸۱. مبانی توسعه اقتصادی. تهران: انتشارات تابان، چاپ ششم
- ۶) شاه‌آبادی، ابوالفضل. ۱۳۷۸. بررسی عوامل تعیین‌کننده رشد اقتصادی ایران. فصلنامه مفید. شماره: ۲۷
- ۷) شاه‌آبادی، ابوالفضل. ۱۳۸۱. بررسی نقش بهره‌وری کل عوامل در رشد اقتصادی ایران. پنجمین کنگره ملی بهره‌وری ایران، خرداد ماه.
- ۸) فرجادی، غلامعلی. ۱۳۶۶. ظهور و افول علم اقتصاد توسعه. مجله برنامه و توسعه. شماره ۹
- ۹) قاسمی، آسیه. ۱۳۶۷. توسعه انسانی، دیدگاه و رهبرد. مجله اقتصادی دوره دوم سال اول. شماره: ۴ و ۵
- ۱۰) قدیری اصلی، باقر. ۱۳۷۶. سیراندیشه اقتصادی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ نهم.
- ۱۱) قره‌باغیان، مرتضی. ۱۳۷۳. اقتصاد رشد و توسعه جلد اول. تهران: انتشارات نشر نی، چاپ اول.

همایش ملی اقتصاد مقاومتی "چالشها، واقعیتها، راهکارها" دانشگاه رازی ۱۵ و ۱۶ اردیبهشت ۱۳۹۴

- ۱۲) کریمی، سعید و محنت فر، یوسف. ۱۳۸۵. بررسی اثر درامد های نفتی بر اندازه دولت در اقتصاد ایران. همایش ملی مجمع تشخیص مصلحت نظام - تهران، ایران.
- ۱۳) گریگوری، مانکیو. ۱۳۷۴. درسی کوتاه و فشرده درباره تحولات جدید اقتصاد کلان (محمود ختائی، مترجم). فصلنامه پژوهش های اقتصادی شماره یک، ۹۸، ۶۷.
- ۱۴) محنت فر، یوسف و راسخی، سعید. ۱۳۹۱. رقابت پذیری، بهره وری و توسعه پایدار بر مبنای اقتصاد مقاومتی. همایش اقتصاد مقاومتی - دانشگاه بین المللی، قزوین، ایران.
- ۱۵) محنت فر، یوسف و درخشانی دارابی، کاوه. ۱۳۹۱. خصوصی سازی و نقش سیاست های ابلاغی اصل ۴۴ در اقتصاد مقاومتی. همایش اقتصاد مقاومتی - دانشگاه بین المللی، قزوین، ایران.
- ۱۶) نصیری، حسین. ۱۳۷۹. توسعه پایدار چشم انداز جهان سوم. تهران: انتشارات فرهنگ و اندیشه، چاپ اول.

ب) منابع لاتین

- ۱۷) Almo, Tamar & Niron, Hashai. (۲۰۰۴). The Competitive Advantage and Strategic Configuration of knowledge-intensive, Small and Medium-sized Multinationals: a Modified Resource-based View. journal of International Management. Volume: ۱۰, p. ۴۷۹-۵۰۰
- ۱۸) Brue, S.L. (۲۰۰۰). The Evolution of Economic Thought, Dryden Press, Dryden.
- ۱۹) Calcagno, monica. (۱۹۹۶). the evolution of the competitive advantage concept in strategic. department of management and business Administration ca. foscari university, venezia.
- ۲۰) chabert, j.m. (۱۹۹۸). a model for the development and implementation of core competencies in restaurant companies for superior financial performance. doctor of philosophy in hospitality and tourism management.
- ۲۱) coyne, Kevin p. (۱۹۸۶). sustainable competitive advantage: what it is. what it isn't, business horizons, volume ۲۹, p. ۵۴ - ۶۱.

همایش ملی اقتصاد مقاومتی "چالشها، واقعیتها، راهکارها" دانشگاه رازی ۱۵ و ۱۶ اردیبهشت ۱۳۹۴

۲۲) De Toni, A and Tonchia .(۲۰۰۳). Strategic Planning and Firm Competency. International Journal of Operation and Production Management Journal.

۲۳) Dreyer, Bent & Kjell Gronhaug. (۲۰۰۴) .Uncertainty, Flexibility, and Sustained Competitive Advantage. Journal of Business Research. Volume ۵۷: p ۴۸۴-۴۹۴.

۲۴) frebairn , j . (۱۹۸۶). implications of wages and industrial polices on competitiveness of agricultural export industries. paper presented at the Australian agricultural economic society policy forum . canbreea .

۲۵) Gharabaghian, Morteza. (۱۳۸۰). study of resources of economic growth (labor and capital) in the shape of an econometric model. economic assistance affairs of ministry of economics. Tehran (Persian).

۲۶) ghemawat , pankaj .(۱۹۸۶) .sustainable advantage . Harvard business reviwie. p ۵۳-۵۸ .

۲۷) Klein Jeremy. (۲۰۰۱). A Critique of Corporate Success .Oxford University Press.

۲۸) offman, Nicol P. (۲۰۰۰). An Examination of the Sustainable Competitive Advantage, Concept: Past, Present, and Future. Academy of Marketin Science Review.

۲۹) Rumlet Richard P. (۲۰۰۳). WEhat in the World is Competitive Advantage?. Policy Working Paper.

دانشگاه رازی ۱۵ و ۱۶ اردیبهشت ۱۳۹۴
 همایش ملی اقتصاد مقاومتی "چالشها، واقعیتها، راهکارها"

The Economic Growth and the Development, with an Emphasize on Resistance Economics

Dr.Yusef Mehnatfar^{۱۰۰} , Seyyedeh Nada Rahimi^{۱۰۱*}

Abstract

Within passing the time, the expansion of theories and different patterns in terms of economical development, new variables are come up as economical development and attracts the economists' attention toward itself. Among these, the role and place which wealth and investment achieved in growth and development patterns, to the point of becoming more complex and variation of investment and its related issues, is being investigated constantly. Considering to the increasing of the domestic investment, providing the circumstances for about ۸٪ of the economical growth, providing the field of glorification and the effective presence of an authoritative and influential private sector, effectuating of the categories and laws, improvement of the working atmosphere through forming and performing a centralized planning, considering the desirability and quality of the domestic output, considering the consumption of the domestic goods which have exotic corresponding models, the necessity of innovation, creativity, updating the products of the country, perfect performing of supporting policy of the production, introducing of the investment opportunities^۱ to the private sectors, planning for the [economic] growth of the Cooperative section, pulling through the dependency of the oil incomes, and etc..., are only a [small] portion of the leaders' outstanding claims which are incused in the literature of resistance economics. It's needed that the economic system officials have a serious and on nefarious attention to this issue, till the economical goals achieved according to the fifth development plan and the ۲۰ year prospect document.

Key words : Domestic output, Competitive Economy, prospect document, the fifth Development Plan.

^{۱۰۰})Dr.yusef mehnat far, Faculty member of mazandaran university, college of Economy and official affairs, Commercial Economices Group.

Mobile: ۰۹۱۱-۱۱۲۵۰۴۱ E-Mail:ymehnatfar@yahoo.com

^{۱۰۱}) Seyyede Neda Rahimi, MA student in Economics Development and planning, alzahra University. E-Mail: nedarahimi۶۷۹@gmail.com